
PAȘI CĂTRE DEMOCRATIZAREA ȘTIINȚEI POLITICE¹

Marius Precupețu
SNSPA

Transformările care au avut loc în statele foste comuniste odată cu destrămarea "cortinei de fier", prin amplitudinea și complexitatea lor, solicită eforturi științifice importante pentru studierea și înțelegerea noilor procese aflate în plină desfășurare. Schimbări fără precedent, tranzițiile țărilor post-comuniste spre organizarea de tip democratic a societății, spre statul de drept și economia de piață liberă constituie poate cea mai de seamă provocare lansată vreodată la adresa cercetătorilor din științele socio-politice. "Cortina de fier" care a divizat Europa în ultima jumătate a secolului al XX-lea a constituit și un obstacol în calea comunicării și cooperării între cercetătorii din Est și cei din Vestul continentului. Această divizare s-a tradus printr-un decalaj, cercetătorii est-europeni văzându-se nevoiți să recupereze în scurt timp rămânerea în urmă față de nivelul atins de știința politică în "lumea liberă". Pe de altă parte, unele eșecuri înregistrate de știința politică practică în Vest în materie de predicții privind evoluțiile politico-sociale din spațiul comunist au semnalat nevoia unei strânse cooperări internaționale între cercetători. În primii ani după 1989, cele mai multe din studiile vizând țările post-comuniste au fost inițiate în spațiul vestic, fiind fundamentate de modele teoretice elaborate în afara spațiului investigat. Odată cu intensificarea schimburilor științifice între Est și Vest, știința politică a devenit din ce în ce mai permeabilă la

construcțiile teoretice dar și la criticile cercetătorilor din spațiul post-comunist (un exemplu constituindu-l reacțiile la teoria lansată de S. Huntington la începutul anilor '90). Treptat, au fost create premisele unui real parteneriat la nivel internațional în domeniul studiilor dedicate societăților foste-comuniste. Știința politică din Est a cunoscut un proces de instituționalizare care a făcut ca vocile cercetătorilor din această regiune să se audă mai puternic în forumul dezbaterilor științifice de nivel european și mondial. Asistăm, așadar, la o veritabilă democratizare a științei politice, cea mai importantă mutație survenită fiind poate recunoașterea necesității de a supune valabilitatea modelelor teoretice unor temeinice testări în spații socio-culturale diferite de cele în cadrul cărora au fost elaborate. Următorul pas important ar însemna lansarea unor construcții teoretice influente pe plan internațional originare în chiar mediul științifico-academic al societăților post-comuniste.

Un demers de succes pe aceasta direcție îl constituie coagularea intereselor științifice ale cercetătorilor din spațiul central-european prin crearea Asociației Central-Europene de Știință Politică, afiliată ca membru sub-regional al asociației internaționale de profil. Afirmarea internațională a cercetătorilor din Europa Centrală găsește un sprijin important în apariția revistei trimestriale "Central European Political Science Review", publicată la Budapesta de

¹ Comentariu pe marginea apariției Central European Political Science Review, Quarterly of Central European Political Association (Ed. Janos Simon). Numărul 1/2000 (număr apărut în septembrie 2000).

Fundația Ungara Erasmus începând cu luna septembrie a anului 2000. Din primul său număr, revista își propune să devină un forum pentru dezbaterile acelor aspecte ale științei politice care vizează spațiul central-european sau prezintă relevanță pentru acesta.

Concepută ca o serie de numere tematice, revista identifică pentru început locul și rolul zonei central-europene într-o Europă integrată ("*Central Europe and European Integration*"). Următoarele numere ale publicației își propun ca teme:

- Partidele politice în Europa Centrală;
- Tranziție și consolidare democratică în Europa Centrală;
- Parlamente și parlamentari în Europa Centrală;
- Cultură politică și socializare în Europa Centrală;
- Comunicare politică și Media în Europa Centrală.

În paginile revistei semnează cercetători din statele central-europene (din state post-comuniste – dar și din Austria), precum și specialiști ai domeniului din țările cu tradiție în știință politică: Marea Britanie, Statele Unite, Germania.

Primul articol al revistei, semnat de Jerzy J. Wiatr, urmărește definirea rolului pe care Europa Centrală îl poate avea în plan internațional ("*Europa Centrală în cadrul Noii Ordini Mondiale*").

Autorul își propune o evaluare a rezultatelor unui deceniu de schimbări în țările post-comuniste ale Europei Centrale. Sunt semnalate noile oportunități pe care căderea regimurilor comuniste le-a creat pentru realizarea de cercetări comparative.

Abordarea comparativă a schimbărilor politice, economice, sociale își află un teren fertil în spațiul post-comunist, atât pentru că astfel de studii pot în sfârșit să fie realizate în absența interdicțiilor impuse de vreun regim politic, cât și

datorită datelor care pot fi acumulate – contribuind la o mai largă fundamentare a construcțiilor teoretice ale acestei discipline.

Sunt trecute în revistă principalele dimensiuni vizate în studiile comparative care au adresat problematica tranziției de la regimuri autoritare la democrație:

- condițiile de instaurare a unor democrații consolidate și pericolele la care acestea sunt expuse;
- condiția cetățeanului în țările post-comuniste;
- evoluțiile partidelor politice în noile democrații;
- relația dintre transformările politice și cele economice;
- analiza elitelor din țările foste comuniste;
- procesul alegerilor și al reprezentării politice;
- relația dintre entitățile civile și cele militare în statele post-comuniste;
- analiza comparativă a instituționalizării democrației în statele Europei Centrale și de Est, America Latină, Asia.

O practică ce se cere continuată este realizarea de studii comparative care să implice atât cercetători din Vest, cât și din țările supuse analizei.

Cercetările întreprinse până acum pun în evidență existența unor diferențe importante între țările Europei Centrale și cele din Est și Sud-Est (fostele republici sovietice - cu excepția statelor baltice, fosta Iugoslavie, Albania). Unele state au cunoscut dezvoltări importante în consolidarea democrației și a economiei de piață liberă (Bulgaria, Cehia, Croația, Polonia, România, Slovacia, Slovenia, Ungaria, precum și țările baltice foste sovietice: Estonia, Letonia, Lituania). Deși există, diferențele dintre aceste țări sunt mult mai reduse decât cele care le separă de fosta Uniune Sovietică și de Europa de Sud-Est. Astfel, unele state

central-asiatice care au făcut parte din URSS sunt astăzi caracterizate de regimuri autoritare, în care instituțiile și drepturile democratice sunt limitate sau inexistente. Nici țări ale Europei de Sud-Est precum Serbia și Albania nu pot fi considerate democrații consolidate, chiar dacă în aceste state sunt prezente sisteme multi-partinice și alegeri competitive (uneori marcate de fraude, cum a fost, spre exemplu, cazul în Albania anului 1996).

Deși importante, starea economiilor sau structura etnică nu pot explica în totalitate diferențele dintre aceste grupuri de state. State etnic-eterogene (Estonia, Lituania) au atins un nivel ridicat de consolidare democratică, iar exemplul Poloniei demonstrează că o criză economică profundă nu condamnă la eșec eforturile de democratizare.

Ipoteza cu care lucrează autorul pune în relație invers proporțională existența unui regim comunist puternic ancorat în societate și șansele de consolidare democratică.

O stratificare socială pe baze meritocratice și o implicare din ce în ce mai redusă a politicului în economie sunt elemente care separă Europa Centrală post-comunistă de fostele state sovietice și de sud-estul european. Rezultatele cercetărilor comparative realizate până în prezent au confirmat ipoteza potrivit căreia un capitalism politic (politizat) se asociază cu o slabă performanță a instituțiilor democratice.

Diferențele dintre cele două grupuri de state se manifestă și în ceea ce privește orientările de politică externă, Europa Centrală optând pentru legături strânse cu Vestul (Polonia, Cehia și Ungaria au fost admise în NATO, integrarea europeană și euro-atlantică fiind un obiectiv declarat al țărilor central-europene).

Date fiind aceste considerații, autorul îndeamnă la investigarea rolului

pe care statele Europei Centrale îl pot avea în noua ordine mondială care a început să se structureze la finele "războiului rece".

Situația geostrategică a regiunii central-europene este marcată, în opinia lui J.J. Wiatr, de trei schimbări majore:

- admiterea în NATO a trei dintre statele regiunii (Polonia, Cehia, Ungaria);
- intervenția forțelor NATO în Kosovo;
- schimbările din Rusia, odată cu alegerea lui Vladimir Putin ca președinte.

Noua strategie a NATO de a apăra drepturile omului – dacă este necesar prin forță, chiar prin intervenții în afara statelor membre, concretizată în Kosovo, solicită dezbateri serioase și o atentă planificare a politicilor, caz în care noile state membre NATO, beneficiind de o mai bună cunoaștere a zonei, pot exercita o influență importantă asupra partenerilor occidentali.

Evoluțiile din Rusia sunt considerate elementul-cheie al rolului pe care Europa Centrală îl poate juca în Europa. Statele Europei Centrale pot constitui o punte între Occident și o Rusie care cooperează cu statele post-comuniste, respectându-le independența; în situația în care Rusia ar reveni la tendințe hegemonice în regiune, Europa Centrală ar putea contribui substanțial la apărarea intereselor comunității statelor democratice.

Și celelalte articole publicate în primul număr al "Central European Political Science Review" ilustrează procesul de democratizare a științei politice prin apariția unor luări de poziții și contribuții teoretice la studiul societăților post-comuniste ale cercetătorilor din zona investigată. Astfel, în "The Half-European Integration – Some Global Political Aspects of European Unity from Central European Point of View", Bella Gallo afirmă

necesitatea ca extinderea Uniunii Europene către est să implice relații între parteneri cu drepturi egale; dacă integrarea europeană va duce la constituirea a două "cluburi" – state bogate și statele sărace ale Europei, la apariția unei Europe Unite cu două "viteze", o astfel de integrare va afecta negativ nu doar statele central-europene, ci va avea efecte negative inclusiv asupra vecinilor vestici ai acestor state – avertizează autorul.

Articolul: *"Hello Europe! The Slovak Gypsies and the European Union"*, semnat de Miroslav Kusy, ridică problema libertății de mișcare în spațiul european, semnalând înlocuirea divizării Europei din timpul Războiului Rece cu o divizare de tip "Schengen". Impunerea de vize cetățenilor est-europeni în scopul eliminării imigrării ilegale este considerată inutilă – de vreme ce adevărații imigranți ilegali ocolesc punctele deschise pentru trecerea frontierei. Integrarea europeană a determinat și un proces contradictoriu: statelor est-europene li se solicită întărirea granițelor dinspre est, în vreme ce țările din spațiul Schengen procedează la fel – Europa de Est devenind o zonă-tampon, o antecameră a spațiului Schengen. Este ridicată și o problemă de ordin moral: li se poate cere statelor sărace din Est să ofere azil refugiaților din Lumea A Treia, încercând a preveni astfel ajungerea acestora în statele bogate ale Vestului?

Într-un alt articol (*"Germany a la Carte. Hungarians in Cross Pressure Between German and American Influence"*) Gyorgy G. Markus, argumentând cu date empirice, arăta că modelul german este unul extrem de influent în procesul de integrare europeană a Ungariei. Noile

generații, însă, par să fie atrase în primul rând de un model non-european: cel american.

Ultimele două articole despre care vom vorbi tratează tema extinderii Uniunii Europene și a problemelor cu care o Uniune Europeană Extinsă se poate confrunta:

Laurence Whitehead, "The enlargement of the European Union: A "Risky" Form of Democracy Promotion";

Thomas Konig și Thomas Brauning: *"Governing the Enlarged European Union: Accession Scenarios and Institutional Reform"*

Referitor la procesul de extindere a UE, este semnalată posibilitatea apariției unor tensiuni între cedarea unei părți de suveranitate pe care apartenența la UE o presupune și tendința de afirmare a specificului și independenței naționale natural manifestată în noile state central-est europene recent eliberate de hegemonia sovietică.

Konig și Brauning studiază problematica funcționării unei Europe lărgite, oferind o soluție pentru evitarea blocajului decizional care ar putea surveni ca urmare a admiterii în Uniune a unor membri cu interese divergente de cele ale statelor care o compun în prezent.

De remarcat, în încheiere, faptul că apariția "Central European Political Science Review" marchează debutul unor cercetări științifice care pun în evidență și perspectiva țărilor studiate, luând în considerare variabile care, altfel, riscă să fie neglijate. Contribuind în acest mod la fundamentarea mai riguroasă a analizelor politologice asupra statelor post-comuniste, inițiativa științifică central-europeană semnifică un pas important în direcția democratizării acestei discipline.